

دوره حقوق کودک - دقر دوم

مبانی، بنجاری حقوق کودک

www.ketab.ir

تالیف:

دکتر محمود عباسی

دکتر مریم شعبان

سید محمد حسینی

مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک

سرشناسه: عباسی، محمود، ۱۳۴۲ -

عنوان قراردادی: ایران، قوانین و احکام

.Iran. Laws, etc

عنوان و نام پدیدآور: مبنای هنجاری حقوق کودک / تألیف محمود عباسی، مریم شعبان، سیدمحمد حسینی.

مشخصات نشر: تهران: موسسه فرهنگی - حقوقی سینا، انتشارات حقوقی، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۲۸۸ ص:، مصور، جدول، نمودار؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

فروست: دوره حقوق کودک؛ دفتر دوم.

شابک: دوره ۱-۲-978-622-97610-0-1؛ ج ۲-978-622-98430-0-0

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: حقوق کودک - ایران

موضوع: Children's rights - Iran

شناسه افزوده: شعبان، مریم، ۱۳۶۹ -

شناسه افزوده: حسینی، سیدمحمد، ۱۳۶۲ -

رده بندی کنگره: KMH ۵۱۵/۵

رده بندی دیویی: ۳۴۶/۵۵۰۱۳۵

شماره کتابشناسی: ۷۶۶۵۴۹۹

اطلاعات رکورد: کتابشناسی ایران

مبنای هنجاری حقوق کودک

دوره حقوق کودک - دفتر دوم

تألیف: دکتر محمود عباسی، دکتر مریم شعبان، سیدمحمد حسینی

صفحه آرای: زینب حاجتمند

طرح جلد: محمدحسن عرفان منش

چاپ اول: تابستان ۱۴۰۰

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: اعتماد

شابک جلد: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۴۳۰-۰-۰

شابک دوره: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۶۱۰-۲-۱

ناشر: حقوقی، پژوهشکده نوآوری حقوقی

مرکز پخش: تهران، میدان فلسطین، کتابفروشی سازمان تبلیغات اسلامی - شرکت چاپ و نشر بین الملل

تلفن: ۰۲۱-۸۸۹۲۱۹۸۰-۰۲۱-۸۸۹۰۳۸۴۳

حق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست

درآمد	۹
بخش اول: وضعیت مطالعات کودکی در ایران	۱۳
مقدمه و طرح مسأله	۱۴
روش تحقیق	۱۷
تجزیه و تحلیل یافته‌ها	۱۷
چگونگی فضای مفهومی پیشینه‌ی تجربی مطالعاتی کودکی در ایران	۲۸
بحث و نتیجه‌گیری	۴۴
منابع و مأخذ	۴۶
بخش دوم: نقطه‌ی ضعف مطالعات جامعه‌شناختی کودکی ایران:	۵۱
مقدمه و طرح مسأله	۵۲
حساسیت نظری و روش‌شناختی	۵۵
تجزیه و تحلیل یافته‌ها	۵۸
الف- نقطه ضعف بر اساس رخداد‌های دینی	۵۸
ب- نقطه ضعف بر اساس فرهنگ پدرتباری و ارزشمندی کودک مذکر	۶۵
ج- نقطه ضعف بر اساس بحران جانشینی و اهمیت‌یابی وجود فرزند	۶۷
د- نقطه ضعف بر اساس بحران معیشت، کودک - کالا و مبادله کودکان	۷۱
ر- نقطه ضعف بر اساس حضور بیگانگان در عرصه عمومی و پوچتالیوین‌ها	۷۳
بحث و نتیجه‌گیری	۷۴
منابع و مأخذ	۷۶
بخش سوم: مفهوم کودک در ایران: تحلیل چهار عرصه تعین‌بخش	۷۹
مقدمه و طرح مسأله	۸۰
روش تحقیق	۸۳
تجزیه و تحلیل یافته‌ها	۸۴

۱- مفهوم کودک در قوانین و مقررات جامعه‌ی ایران	۸۵
۲- مفهوم کودک از نظر کنوانسیون حقوق کودک	۹۲
۳- مفهوم کودک در احکام دین اسلام	۹۶
۴- مفهوم کودک در میثاق اسلامی حقوق کودک	۱۰۰
بحث و نتیجه‌گیری	۱۰۲
منابع و مأخذ	۱۰۵

بخش چهارم: کودک در سیاست‌گذاری‌های جامعه‌ی جهانی

مقدمه و طرح مسأله	۱۰۸
روش تحقیق	۱۰۹
تجزیه و تحلیل یافته‌ها	۱۱۰
الف- فضای معنایی زیستی - نیازها	۱۱۰
نظام معنایی حقوق کودکان	۱۲۵
نظام معنایی اجتماعی - کیفیت زندگی	۱۳۲
بحث و نتیجه‌گیری	۱۴۱
منابع و مأخذ	۱۴۵

بخش پنجم: حقوق کودک در اسلام: تحلیلی بر میثاق اسلامی

مقدمه و طرح مسأله	۱۴۸
روش تحقیق	۱۵۱
تجزیه و تحلیل یافته‌ها	۱۵۱
۱- حق شرط و اعلامیه‌ی تفسیری کنوانسیون حقوق کودک	۱۵۲
۲- حق شرط جوامع غیر اسلامی	۱۵۵
۳- حق شرط جوامع اسلامی	۱۵۸
۴- میثاق حقوق کودک در اسلام مصوب سازمان کنفرانس اسلامی	۱۶۰
کودک از نظر میثاق حقوق کودک در اسلام	۱۶۵
عدم تبعیض علیه کودکان	۱۶۷
مصلح عالیه کودک	۱۶۸

۱۶۹	حفظ حیات کودک
۱۷۱	برخورداری کودک از هویت و تابعیت
۱۷۱	برخورداری از خانواده برای کودک
۱۷۲	آزادی و احترام به کودک
۱۷۵	آموزش و پرورش کودک
۱۷۶	رفاه و تأمین اجتماعی کودک
۱۷۸	حمایت ویژه از کودکان بزهکار، آسیب‌دیده و در معرض آسیب
۱۷۹	بحث و نتیجه‌گیری
۱۸۱	منابع و مأخذ

بخش ششم: کودک در سیاست‌گذاری‌های حکومتی و دولتی جمهوری

۱۸۳	اسلامی ایران
۱۸۴	مقدمه و طرح مسأله
۱۸۶	روش تحقیق
۱۸۸	تجزیه و تحلیل یافته‌ها
۱۸۹	سیاست‌گذاری‌های حاکمیتی در رابطه با کودک و امور مربوط به او در ایران
۱۹۶	سیاست‌گذاری‌های دولتی در رابطه با کودک و امور مربوط به او در ایران
۲۲۲	بحث و نتیجه‌گیری
۲۲۴	منابع و مأخذ

بخش هفتم: کودک در برنامه‌های توسعه اول تا ششم

۲۲۷	مقدمه و طرح مسأله
۲۲۸	روش تحقیق
۲۳۰	تجزیه و تحلیل یافته‌ها
۲۵۶	بحث و نتیجه‌گیری
۲۶۱	منابع و مأخذ

درآمد

کودکی نهادی اجتماعی و فرهنگی است؛ «فضای معنایی کودکی در فضای اجتماعی و فرهنگی جامعه بر ساخت می‌شود.» بنابراین کودکی از نظر زمانی و مکانی کاملاً نسبی است به این معنی که برای صحبت در مورد کودکی، ابتدا باید مشخص نمود که کودکی در کدام جامعه مورد نظر است. زیرا شرایط ارزشی و هنجاری در هر جامعه‌ای شکل خاصی از کودکی را تعریف کرده و می‌آفریند.

زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی هر جامعه‌ای در طول تاریخ خود، تعریف مشخصی از محدوده‌ی سنی کودکی و چگونگی آن ارائه می‌کنند. در یک جامعه شروع کودکی از زنده متولد شدن است و در جامعه‌ای دیگر، کودکی از ماقبل تولد و دوران نطفگی شروع می‌شود. پایان کودکی نیز در یک جامعه، بلوغ است و در جامعه‌ای دیگر سن مشخصی همچون ۱۸ سالگی به عنوان پایان کودکی است. البته نوع و نسبت جوامع انسانی به تعریف محدوده‌ی سنی کودکی ختم نمی‌شود بلکه چگونگی کودکی نیز امری کاملاً نسبی است که مبتنی بر زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی تعریف می‌شود. در جامعه‌ای کودک ملزم به کار کردن، ازدواج و محاکمه است و در جامعه‌ای دیگر این امور برای کودکان ممنوع است. بنابراین، کودکی برساخته‌ای اجتماعی است و چستی و چگونگی آن، امری نسبی است که کاملاً به بسترهای اجتماعی و فرهنگی جامعه بستگی دارد. مطالعه‌ی کودکی نیز کوششی جامعه‌شناختی است زیرا شناخت کودکی، بدون در نظر گرفتن ساختارهای اجتماعی و فرهنگی جامعه‌ی مورد مطالعه، غیرممکن است. باید توجه داشت که «فضای مفهومی کودکی در نظام معنایی یک جامعه دارای نمود عینی مشخصی نیز هست که بارزترین آن در قالب ساختار حقوق کودک نمودار می‌شود. فضای مفهومی کودکی در یک جامعه، چستی و

چگونگی حقوق کودک را مشخص می‌کند.^۱ یعنی چیستی و چگونگی کودکی در یک جامعه، ساختار حقوق کودک در همان جامعه را بر ساخت می‌کند. البته ساختار حقوق کودک بر چیستی و چگونگی فضای مفهومی کودکی نیز تأثیرگذار است، به این معنی که با تغییر در عناصر حقوق کودک، فضای مفهومی کودکی در همان جامعه نیز دچار تغییر می‌شود؛ لازم به تأکید است که در بین کودکی و حقوق کودک «اثر بخشی متقابل» و یا «برهم‌کنشی» وجود دارد. هر چند که در سطح تحلیلی، دو موضوع کودکی و حقوق کودک از یکدیگر جدا شده و مورد مطالعه قرار می‌گیرند اما این دو از یکدیگر مجزا نیستند و جدا دانستن آنها از یکدیگر، غیرعلمی و غیرتخصصی بوده و نتیجه‌ای بجز خطاهای نظری و روش‌شناختی از جمله تقلیل‌گرایی و تفکر جزم‌گرایانه به دنبال نخواهد داشت. همانطور که مایال می‌گوید «جامعه‌شناسی کودکی موضوعی سیاسی است که هدف آن ارتقاء احترام به حقوق کودکان در جامعه از جمله حقوق کودکان نسبت به عدالت توزیعی است.»^۲ بنابراین در اثر حاضر به دنبال نگاهی جامعه‌شناسانه به حقوق کودکان در ایران هستیم. پژوهشی که فضای مفهومی و ساختاری کودکی را هم‌زمان مورد توجه قرار می‌دهد.

در جامعه‌ی امروز ایران با گذشت بیش از یک دهه از فعالیت‌های ساختارها و نهادهای مختلف رسمی و مدنی مرتبط با کودکان همانند مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک، سازمان یونسف، سازمان‌ها یا وزارت آموزش و پرورش، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، سازمان‌های مردم‌نهاد و خیریه‌ها (غیرانتفاعی) به عنوان متولیان اصلی عرصه‌ی حقوق کودک در ایران و در سطح بین‌الملل، همچنان با روند روبه رشد مسائل و

1. Archard, David (2004), *Children: Rights and Childhood*, published in the Taylor & Francis e-Library. And Mayall, Berry (2000), *The Sociology of Childhood in Relation to Children's Rights*, *Children's Rights* 8 (3): 243- 259.
2. Mayall, Berry (2013), *A History of the Sociology of Childhood*, Institute of Education Press, London. P 17.

مشکلات کودکان روبه‌رو هستیم؛ مسائلی همانند «به کار گرفتن کودکان»، ازدواج کودکان، آسیب‌های جنسی و آزار کودکان، بازماندگی از تحصیل، وضعیت نامناسب کودکان اتباع و مهاجرین خارجی بخصوص کودکان افغانستانی، مسأله‌ی هویت کودکان و نداشتن شناسنامه و... چنین وضعیتی بیانگر شرایط نامناسب کودکان در ایران از نظر حمایت‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است که در قالب ساختار حقوق کودک تعریف می‌شوند. بنابراین؛ حقوق کودک در ایران نیازمند مطالعه است؛ مطالعه‌ای که با توجه به مبانی بومی اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی جامعه‌ی ایران انجام شود و چیستی و چگونگی این ساختار را مشخص نماید. مطالعه‌ای که با منطق جامعه‌شناسانه ساختار حقوق کودک در ایران را تحلیل نماید و همان‌طور که دورکیم همه‌ی پژوهش‌های جامعه‌شناختی را دارای ماهیتی تطبیقی دانسته،^۱ این پژوهش نیز در درون خود با رویکردی تطبیقی نقاط قوت و ضعف ساختار حقوق کودک را مشخص می‌کند گویی که با آسیب‌شناسی ضمنی ساختار حقوق کودک به دنبال ارائه‌ی راهکارهای مداخلاتی یا شیوه‌نامه‌های اجرایی برای ارتقاء وضعیت حقوق کودک در جامعه‌ی ایران هستیم.^۲

اثر حاضر در یک نظم مطالعاتی و نگارشی به دنبال مطالعه‌ای از حقوق کودکان مبتنی بر زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه‌ی ایران است. روش مطالعه در هر گفتار، متفاوت است اما تحلیل محتوای کیفی، تحلیل اسنادی و فراتحلیل از جمله مهمترین روش‌های مورد استفاده در گفتارها می‌باشند. در هر گفتار، یافته‌ها و منطق بحث منجر به شناخت نسبت به جنبه‌ای از حقوق کودکان ایرانی می‌گردد؛ در نهایت شناخت

۱. به کتاب دورکیم، امیل (۱۳۹۷)، قواعد روش جامعه‌شناسی، ترجمه علی محمد کردان، تهران:

نشر وزیری، مراجعه کنید.

۲. برگرفته از کتاب مبانی حقوق کودک در ایران، ص ۹.

حاصل شده از همه‌ی گفتارها روح کلی کتاب را تشکیل می‌دهد. بنابراین خواننده می‌بایست در عین منفردانگاری هر گفتار، تا پایان گفتارها شناخت خود از حقوق کودکان ایرانی را در حال تکمیل بداند.

مؤلفان

تهران ۲۹ خرداد ماه ۱۴۰۰